

GÖTEBORGS UNIVERSITET

På spaning efter delaktighet och inflytande
En etnografisk studie i förskolan

Linda Karlsson

LAU 390

Handledare: Marie Heimersson

Examinator: Ulf Blossing

Rapportnummer: HT11-2910-111

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: På spaning efter delaktighet och inflytande - En etnografisk studie i förskolan

Författare: Linda Karlsson

Termin och år: Höstterminen 2011

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet

Handledare: Marie Heimersson

Examinator: Ulf Blossing

Rapportnummer: HT11-2910-111

Nyckelord: förskola, delaktighet, inflytande, etnografi, ”det kompetenta barnet”

Sammanfattning:

Syftet med denna studie är att synliggöra hur pedagogerna på förskoleavdelningen Stjärnan arbetar med att utveckla barns delaktighet i och inflytande på sin vardag. Syftet preciseras i följande frågeställningar:

- I vilka situationer är barnen delaktiga och hur görs de delaktiga?
- I vilka situationer utövar barnen inflytande och hur får de inflytande?

För att studera detta har jag genomfört en fältstudie inspirerad av en etnografisk ansats på en förskola, där jag observerat och intervjuat ett arbetslag. Mitt fokus har legat på att synliggöra pedagogernas arbete med barns delaktighet och inflytande. I resultatavsnittet har jag beskrivit tre situationer jag fann särskilt utmärkande, här kallade *Stationer*, *Projektarbete* och *Förskolans miljö*, i fråga om pedagogernas arbete med barns delaktighet och inflytande över verksamheten.

Ett demokratiskt arbetssätt är mycket framträdande på förskolan och barnen är delaktiga i flera olika situationer vilka är av både formell och informell karaktär. För att barnen skall bli delaktiga och ha inflytande över sin vardag krävs det att man har en tilltro till barnet, att man ser det som kompetent. Ännu en viktig del i pedagogers arbete med barns delaktighet och inflytande är att man i detta arbete måste ta hänsyn till barns erfarenhetsvärld och att delaktighet också innebär att ge barnen tillgång till aktiviteter de ännu inte känner till, vilket vidgar deras erfarenhetsvärld. För att arbetet med barns delaktighet och inflytande skall utvecklas är dokumentation av den verksamheten man bedriver en viktig del i processen.

Arbetet med barns delaktighet och inflytande i verksamheten är en del av det uppdrag vilket beskrivs i de styrdokument som reglerar förskolan. Att synliggöra hur arbetet med barns delaktighet och inflytande ter sig är därför av stor vikt för den yrkeskår som är verksam inom förskolan.

Förord

Utan det fantastiska stöd jag fått från människor i min omgivning hade denna studie och uppsats inte blivit till. Min handledare Marie Heimersson vill jag innerligt tacka för hennes engagemang under denna process och för tips och stöttning hela vägen fram. Jag vill även tacka pedagogerna på Stjärnan för att de välkomnade mig i sin verksamhet och för att de svarade på mina frågor. För korrekturläsning och feedback, men framförallt för uppmuntran och stöttning, vill jag tacka min käre Kristian Karlsson, men även min svärfar Ingemar Karlsson och min mor Annette Hultin. Ni gav mig en spark i baken när jag behövde det.

Slutligen vill jag även tacka den franske författaren Marcel Proust (1871-1922), för inspiration till titeln av denna uppsats.

Linda Karlsson

Torslanda 18 januari 2012

Innehållsförteckning

Förord	3
Innehållsförteckning	4
1. Inledning	6
2. Syfte och problemformulering	7
3. Styrdokument	8
3.1 Läroplanen för förskolan	8
3.2 Skollagen	8
3.3 FN:s barnkonvention	9
4. Litteraturgenomgång	10
4.1 Definitioner av begreppen	10
4.2 Tidigare forskning	10
4.2.1 Förskolan som socialt sammanhang	11
4.2.2 Vuxnas syn på barn.....	11
4.2.3 Den pedagogiska miljön	12
4.2.4 Dokumentation i förskolan	12
4.2.5 Reggio Emilia-pedagogiken	13
5. Teoretiska utgångspunkter	14
5.1 Praxisgemenskap	14
5.2 Daniel Sterns teori om att bli sig själv.....	14
5.3 Sammanfattning avsnittet teoretiska utgångspunkter	14
6. Metod och tillvägagångssätt	15
6.1 Urval	15
6.1.1 Beskrivning av Stjärnan.....	15
6.1.1.2 Presentation av arbetslaget	15
6.2 Metod.....	16
6.3 Deltagande observation	16
6.4 Intervju.....	17
6.5 Bearbetning och tolkning av empiri	17
6.6 Validitet, reliabilitet och överförbarhet	18
6.6.1 Validitet.....	18
6.6.2 Reliabilitet.....	18
6.6.3 Överförbarhet	18
6.7 Etiska överväganden.....	19
7. Resultat	20
7.1 Stationer.....	20

7.2 Projektarbetet.....	21
7.3 Förskolans miljö	23
7.4 Formellt och informellt inflytande	24
7.5 Sammanfattning av resultatavsnittet.....	24
8. Diskussion	25
8.1 Metoddiskussion.....	25
8.2 Resultatdiskussion	26
8.2.1 Det kompetenta barnet	26
8.2.2 Ett demokratiskt arbetssätt.....	27
8.2.3 Dokumentation i förskolan	28
8.2.4 Sammanfattande diskussion.....	29
8.2.5 Förslag till vidare forskning.....	30
Referenslista.....	31
Bilagor.....	33
Bilaga 1. Information till pedagogerna.....	33

1. Inledning

I förskolan verkar små barn i gemenskap med vuxna, som tillsammans skall bedriva en verksamhet som syftar till utveckling och omsorg. Här skall grunden läggas för ett livslångt lärande. I Barnkonventionen (2008, artikel 12) står det att varje barn har rätt till sin åsikt, men även att barnet har rätten att fritt uttrycka denna och i Läroplanen för förskolan 1998/10 står det att verksamheten i förskolan skall vila på ”demokratins grund” (Utbildningsdepartementet, Lpfö-98/10, s 4). Men hur utövar man demokrati i en grupp där barnen är tre eller fyra år gamla? Får barnen i förskolan utöva sitt inflytande och vara delaktiga i verksamhetens utformning? Uppdraget att involvera barnen i verksamheten när det gäller miljö och innehåll har blivit tydligare och betonas mer i den reviderade läroplanen Lpfö-98/10 (Utbildningsdepartementet, 2010) till skillnad från i den tidigare läroplanen Lpfö-98 (Utbildningsdepartementet, 1998) där det inte är lika tydligt beskrivet att barnen skall ges inflytande över verksamheten.

Mitt intresse för barns delaktighet och inflytande väcktes på allvar under min sjätte termin på universitet, då jag läste en specialisering om 30 hp i specialpedagogik. Under denna termin diskuterades och problematiserades bland annat vad det innebär att vara delaktig och utöva inflytande på sin vardag när man lever med ett funktionshinder. Då mitt framtida arbetsliv kommer att vara inom förskolan kopplade jag mycket av dessa diskussioner till vad det innebär att vara barn och utöva delaktighet och inflytande över sin vardag.

Barn skall enligt Lpfö-98/10 (Utbildningsdepartementet, 2010) ses som medskapare i verksamheten på sin förskola, deras åsikter och tankar skall tas tillvara för att utveckla den pedagogiska verksamheten och miljön. Samtidigt har pedagogerna i förskolan uppdraget att värna om barnet och ge det omsorg. Balansgången däremellan, att å ena sidan ge barnet möjlighet att utöva inflytande över sin vardag och att å andra sidan ge barnet trygghet och stabilitet, kan upplevas som svår för pedagogerna i förskolan (Johansson, 2003). Vi vuxna har ansvaret för verksamheten och vi måste avgöra vad som är bra och dålig pedagogisk verksamhet, det vill säga styra och leda vardagen på förskolan.

Ett arbete där ett tydligt förhållningssätt till den värdegrund som förskolan vilar på förutsätter att man har en barnsyn där pedagogerna ser barnet som kompetent, tror på att barnet kan och att ge barnet utmaningar, vilka får barnet att utvecklas till en individ med en stark identitet. Barnet får också en förmåga att se sig själv som kompetent. Begreppet barnsyn kan förklaras som hur vuxna ser på barn, det vill säga hur barn är som individer. Traditionellt inom förskolans värld har arbetet med barnen varit inriktat på omsorg, barn är personer vi ska ta hand om. Den moderna barnsynen ser barnet som kompetent och aktivt kunskapsökande, där vuxna har en stor tilltro till små barns förmågor (Pramling Samuelsson, Sheridan & Williams, 2000). Begreppet barnsyn kommer att beskrivas mer i avsnitt 3.2.2. *Vuxnas syn på barn.*

I denna studie har jag genom deltagande observationer och intervjuer studerat hur arbetslaget på förskoleavdelningen Stjärnan arbetar med barns delaktighet och inflytande. Stjärnan är en av fem avdelningar på Hoppets förskola, vilken är en förskola inspirerad av Reggio Emilia-pedagogiken. Vad Reggio Emilia-pedagogiken är beskrivs mer i avsnitt 4.2.5 *Reggio Emilia-pedagogiken.*

2. Syfte och problemformulering

Syftet med denna studie är att synliggöra hur pedagogerna på förskoleavdelningen Stjärnan arbetar med att utveckla barns delaktighet i och inflytande på sin vardag.

Syftet preciseras i följande frågeställningar.

- I vilka situationer är barnen delaktiga och hur görs de delaktiga?
- I vilka situationer utövar barnen inflytande och hur får de inflytande?

3. Styrdokument

Förskolan är en skolform som regleras av olika lagar och regler. I följande avsnitt refereras till de delar av läroplanen, skollagen och barnkonventionen som är aktuella för studiens innehåll.

3.1 Läroplanen för förskolan

Läroplaner är av regeringen utfärdade förordningar som skall följas av alla som arbetar inom de verksamheter förordningen omfattar. Det är i läroplanerna verksamheternas värdegrund beskrivs, samt dess uppdrag och mål.

Läroplanen för förskolan 1998/10 speglar på många sätt de demokratiska värden som västvärlden står för i fråga om alla människors lika värde, respekt för omvärlden och även att barnen själva skall få ta del av beslutsfattande.

Förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar sin förmåga att uttrycka sina tankar och åsikter och därmed få möjlighet att påverka sin situation, utvecklar sin förmåga att ta ansvar för sina egna handlingar och för förskolans miljö, och utvecklar sin förmåga att förstå och att handla efter demokratiska principer genom att få delta i olika former av samarbete och beslutsfattande.

(Utbildningsdepartementet, Lpfö-98/10, s 12)

Hur man omsätter läroplanens mål i praktiken skall varje arbetslag bestämma. Det står även att "förskollärare ska ansvara för att alla barn får ett reellt inflytande på arbetsätt och verksamhetens innehåll" (Utbildningsdepartementet, Lpfö-98/10, s 12).

I Lpfö-98/10 finns ett avsnitt, *Uppföljning, utvärdering och utveckling*, som behandlar dokumentation i förskolan. I detta avsnitt ges ett tydligt direktiv där de som arbetar i förskolan är skyldiga att dokumentera, följa upp och utvärdera förskolans kvalitet.

För att utvärdera förskolans kvalitet och skapa goda villkor för lärande behöver barns utveckling och lärande följas, dokumenteras och analyseras. För att stödja och utmana barn i deras lärande behövs kunskap om varje barns erfarenheter, kunnande och delaktighet samt inflytande över och intresse för de olika målområdena.

(Utbildningsdepartementet, Lpfö-98/10, s 14)

Vidare står det i Lpfö-98/10 (Utbildningsdepartementet, 2010, s 14) att "all form av utvärdering ska utgå från ett tydligt barnperspektiv. Barn och föräldrar ska vara delaktiga i utvärdering och deras röster ska lyftas fram".

3.2 Skollagen

Skollagen utfärdas av riksdagen och verkställs av regeringen. Skollagen omfattar alla inom skolan, även förskolan. I fjärde kapitlet kan man läsa vad skollagen säger om *kvalitet och inflytande*. Bland annat står följande i § 9:

Barn och elever ska ges inflytande över utbildningen. De ska fortlöpande stimuleras att ta aktiv del i arbetet med att vidareutveckla utbildningen och hållas informerade i frågor som rör dem. Informationen och formerna för barnens och elevernas inflytande ska anpassas efter deras ålder och mognad. Eleverna ska alltid ha möjlighet att ta initiativ till frågor som ska behandlas inom ramen för deras inflytande över utbildningen.

(Utbildningsdepartementet, Skollagen, 4 kapitel, 9 §)

Formuleringen *anpassas efter deras ålder och mognad* lämnar rum för tolkning om hur och i vilken omfattning man skall arbeta med barnens inflytande.

3.3 FN:s barnkonvention

Läroplanen för förskolan bygger bland annat på de demokratiska värden som återfinns i FN:s barnkonvention. I barnkonventionen kan man läsa om barns rättigheter, vilka bland annat behandlas i artikel 12:

Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

(Barnkonventionen, 2008, artikel 12)

Barnkonventionen är juridiskt bindande för de länder som skrivit på den och skall därmed efterföljas.

4. Litteraturgenomgång

Följande avsnitt syftar till att diskutera begreppen delaktighet och inflytande genom att studera vad olika författare skrivit om detta.

För att problematisera hur uppdraget med barns inflytande och delaktighet kan te sig, måste man definiera begreppen. Vad dessa ord har för betydelse beror på vilken litteratur man läser eller vem man talar med.

4.1 Definitioner av begreppen

Arner & Tellgen (i Eliasson, 2010) hävdar att det finns en skillnad mellan begreppen delaktighet och inflytande. Författarna menar att delaktighet innebär att man är med i processen, istället för att man står bredvid den. De menar att när det gäller barn finns det en särskild risk att de är med på de vuxnas villkor, istället för att vara med på sina egna.

Vi väljer att i första hand använda begreppet inflytande eftersom det för oss betyder att barnen har en reell möjlighet att påverka sin situation till skillnad från begreppet delaktighet som mer kan tolkas som att få vara med om något som redan är bestämt. (Arner & Tellgren citerad i Eliasson, 2010, s 27)

Doverborg & Pramling (1995) menar att delaktighet är att känna sig *respekterad* av sin omgivning och att respektera den.

Att börja uppfatta omvärlden i relation till demokrati kräver att barn lär sig se och uppfatta mångfalden i tillvaron ... Med mångfaldens möjligheter följer spänning och utmaningar. Att hjälpa barnen att uppfatta värden i omvärlden är också en av lärarens viktigaste uppgifter i relation till demokratibegreppet. (Doverborg & Pramling, 1995, s 52)

Enligt Pramling Samuelsson & Sheridan (2003) är barns delaktighet och inflytande beroende av den vuxnes *förhållningssätt* till barnet och vilket *perspektiv* den vuxne tar gentemot barnet, de menar att barnet skall behandlas med samma respekt som vuxna.

Det perspektiv vi anlägger på barns inflytande och delaktighet innebär att barn blir delaktiga i både ord och handling. (Pramling Samuelsson & Sheridan, 2003, s 71)

Pramling Samuelsson & Sheridan skriver vidare att det krävs av den vuxne att man ”tillskriver barn en egen kultur och ett eget sätt att erfara och förstå världen” (s 71), vilket innebär att man ger barn en rätt att göra sina röster hörda och att bli tagna på allvar.

Dessa definitioner av begreppen delaktighet och inflytande förefaller ha många likheter och alla innebär de att den vuxne respekterar barns handlingar och åsikter, det vill säga att de ges samma möjligheter att bli hörda som vuxna. Det betyder att deras åsikter också får påverka i praktiken. I denna studie utgår jag från ovanstående definitioner.

4.2 Tidigare forskning

I studien *Möten för lärande – pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan* (Johansson, 2003) deltog tjugo kommuner och i dessa trettio förskolor. Syftet med undersökningen var att ”ge en bild av det pedagogiska arbetet med de yngre barnen genom att studera pedagogers förhållningssätt, verksamhetens innehåll och organisation, samt följa barnens erfarenheter” (s 11). Johansson menar att det bland annat är pedagogernas förhållningssätt till vad demokrati och delaktighet är, samt hur deras barnsyn ser ut som ligger till grund för hur arbetet med dessa begrepp införlivas i verksamheten. I sin studie visar Johansson exempel på att hur personalen inom förskolan talar med och till barnen varierar från en situation till en annan. Hennes resultat visar att ”pedagoger ofta har en oreflekterad hållning till vad det egna arbetssättet innebär i termer av kunskapssyn och barnsyn” (s 244).

Johansson reflekterar också över om det finns en skillnad ”mellan att tillåta barn att yttra sig ... och att betona vikten av att barn yttrar sig, har åsikter och framför allt be om barns åsikter” (s 221).

Pramling & Doverborg (1995) skriver att i förskolans värld måste demokratiska värden vara en naturlig del av vardagen, man måste visa på vad demokrati innebär och låta barnen reflektera över detta. De menar att pedagoger inom förskolan har till uppgift att synliggöra olika perspektiv för barnen och därigenom få barnen att utveckla ett demokratiskt förhållningsätt med hjälp av empati. Kinge (2000, s 50) beskriver empati som förmågan att ”kunna uppleva och uppfatta en annans känsla eller stämning utan att göra en värdering av den”.

Eriksson Flood (2010) skriver i sin uppsats *Barns inflytande – Exempel från praktiken om barns delaktighet i förskolan* att barns inflytande och delaktighet i verksamheten är viktigt för barns ”identitetsskapande, deras självkänsla och medvetenhet inom gruppen, deras egen läroprocess och utveckling” (s 3). Vidare skriver författaren att det som kan göra arbetet med barns delaktighet svårt för pedagoger är att uppdraget som ges i styrdokumentet är öppet för tolkning.

Dessa olika exempel och resultat visar på att arbetet med delaktighet och inflytande för barn i förskolan är komplext och kan utföras på olika sätt, men att det ofta relateras till demokratibegreppet.

4.2.1 Förskolan som socialt sammanhang

På en förskola arbetar vuxna tillsammans med barn och arbetet med värdegrunden är ett tydligt uppdrag, vilket beskrivs i de olika styrdokument som nämns i tidigare avsnitt. I rapporten *Med demokrati som uppdrag* (Skolverket, 2000) beskrivs det hur barn möter olika värderingar, normer och uppfattningar om världen från vuxna, såväl hemma som i förskolan. Värdegrunden är en naturlig del av vardagen.

Här möts de vuxna och barnen varje dag och tillbringar mycket tid tillsammans, vilket ger de vuxna förutsättningar att följa och stödja barnens sociala utveckling. Genom att betydelsefulla relationer kan utvecklas finns det en grund för dialog mellan barn, unga och vuxna.

(Skolverket, 2000, Rapport 00:577, s 22-23)

För att möta varje barn där det befinner sig just där och då krävs det att de vuxna i förskolan, pedagogerna, synliggör alla individer i barngruppen. Detta innebär att varje barn är en del i gemenskapen men att kollektivet inte skall utesluta att individerna uppmärksammas var och en för sig. För att se sig själv som en del i gemenskapen är det viktigt att man först ser sig själv som en tillgång för gemenskapen. Johansson (2003) diskuterar att ett sätt för att skapa förutsättningar för dialog, kommunikation, är att dela in barnen i mindre grupper men ”man kan även göra förändringar i den fysiska miljön. Man möblerar om, alternativt kan man vid måltider placera barn och vuxna så att möjlighet till kommunikation förstärks” (s 197).

4.2.2 Vuxnas syn på barn

I värdegrunden för förskolan betonas alla människors, barn som vuxnas, lika värde och rätt till åsikter och tankar. För att ett barn skall få rätt till sina åsikter och tankar är det nödvändigt att den vuxne bekräftar barnet och tar tillvara på dessa. Hur vuxna bemöter och förhåller sig till barn är en viktig aspekt av ett värdegrundarbete som skall grunda sig på demokratiska värden. Johansson (2003) skriver att:

De synsätt som då framkommit har att göra med om pedagoger betraktar barnet som en medmänniska, en *meningsskapande* person med intentioner, behov, intressen och önskningar som det gäller att respektera, alternativt om man anser att *vuxna vet* och avgör vad som är bäst för barnet och att barnets avsikter är *irrationella* och inte riktigt att räkna

med.
(Johansson, 2003, s 77)

Det finns således olika sätt att förhålla sig till barn, om man ser barnet som kompetent eller ej, och vidare skriver Johansson (2003) att barn skall behandlas som medmänniskor och bemötas med respekt från vuxna, men att problematiken för pedagoger ligger i att barn samtidigt är sårbara och att pedagoger därför har ett omsorgsuppdrag, där man ibland måste vara den som bestämmer över barnet för att skydda det eller för att fostra det.

Lenz Taguchi & Åberg (2005) menar att man skall bjuda in barnen och ha en tro på deras förmågor för att de ska kunna förstå det demokratiska förhållningssättet förskolan skall sträva efter. De skriver att det problem man har som vuxen ”är inte om man ... ska ingripa eller inte, utan snarare hur och när” (Lenz Taguchi & Åberg, 2005, s 65). De menar att ett barns inflytande och delaktighet inte handlar om att man skall lämna över allt ansvar till barnen och låta dem bestämma allt eller lämna dem vind för våg. Precis som Johansson (2003) menar Lenz Taguchi & Åberg (2005) det är viktigt att man som pedagog för en diskussion om hur man ser på barn och vad man menar med barns delaktighet för att synliggöra det pedagogiska arbetet i förskolan.

4.2.3 Den pedagogiska miljön

Nordin-Hultman säger i avsnittet *Perspektiv på pedagogiska miljöer* (Björkman, 2004, s 32) att ”ju mer variationsrik en miljö är och ju mer inflytande över aktivitetsmöjligheterna ett barn har, desto större möjlighet har barnet att välja aktiviteter där det framstår som kompetent”, och menar att de barn som upplevs som stökiga kan upplevas som oerhört koncentrerade och fokuserade om det får hålla på med något som intresserar honom eller henne.

Lenz Taguchi & Åberg (2005) diskuterar för vem vi ordnar miljön på förskolan och menar att man förr ansåg att barnen skulle anpassa sig till miljön, sysselsätta sig med det som erbjöds, istället för att miljön på förskolan anpassas för barnen. Genom att observera hur barnen använde rummen kartlade författarna vad miljön sände för signaler till barnen. Genom observation och dokumentation menar Lenz Taguchi & Åberg (2005, s 29) att man kan se hur man skall skapa ”en miljö som uppmuntrar till lärande möten”. De menar att man som pedagog skall ställa sig själv frågor:

Vad och var leker/möts barnen? Var leker/möts barnen inte?
Vilka material använder barnen? Vilka material använder barnen inte?
Vad pratar barnen om (med varandra/med oss vuxna)?
Vad gör mig nyfiken?
(Lenz Taguchi & Åberg, 2005, s 31)

Med hjälp av dessa frågor kan man sedan skapa en miljö där man utgår från det barnen är intresserade av vilket innebär att barnen blir delaktiga i och har inflytande över den.

4.2.4 Dokumentation i förskolan

Att dokumentera verksamheten är en viktig del för förskolans arbete och dokumentationen kan sedan användas för att utveckla verksamheten. I dokumentationen görs barnens åsikter och handlingar synliga och genom att reflektera över dessa kan pedagogerna utveckla verksamheten (Lenz Taguchi & Åberg, 2005).

Begreppet dokumentation kan innebära många olika saker menar författarna i boken *Stödja och styra. Om bedömning av yngre barn* (Skolverket, 2010). De skriver att ”dokumentation kan inbegripa portfolio, videofilm, foto, anteckningar, loggbok, observationer, individuella utvecklingsplaner, intervjuer och ljudupptagningar” (Skolverket, 2010, s 10) och förskolor arbetar på olika sätt med dokumentation av både verksamheten och barnen. Författarna skiljer på dokumentation och pedagogiska dokumentation. De menar att den pedagogiska

dokumentationen syftar till att synliggöra och utvärdera verksamheten medan dokumentation kan syfta till att reflektera om de enskilda barnen och verksamheten i sin helhet. Lenz Taguchi & Åberg (2005) menar att arbetet med dokumentation har gjort att pedagogerna lärt sig mer om hur barnen lär sig, men också att pedagogernas medvetenhet om vad deras handlingar får för konsekvenser har gjort att arbetet med att utveckla verksamheten har förbättrats. Författarna menar också att det finns en skillnad mellan att observera och dokumentera, i dokumentationen har man valt ut ett specifikt ämne eller område, som ligger till grund för reflektion medan observation är allt man hör, ser och tolkar.

Arbetet med att synliggöra arbetet i förskolan innebär en problematik menar Löfdahl & Pérez Prieto (i Lundahl & Folke-Fichtelius (Red.), 2010) då den ökade kontrollen av förskolan innebär att man inte gärna visar upp det negativa inom verksamheten, utan mestadels det positiva för att få en så bra kvalitet som möjligt. Det som dokumenteras inom förskolan är det som pedagoger och förskolechef väljer att synliggöra i dokument som till exempel kvalitetsredovisningar, vilket innebär att vad som dokumenteras är en tolkningsfråga. De pedagoger författarna talat med frågade sig för vem arbetet med dokumentationen är till för, är arbetet med dokumentationen till för barnen, pedagogerna, förskolechefen, föräldrarna eller politikerna?

Sammanfattningsvis avgör varje förskola sättet för hur man skall dokumentera, men att man *skall* göra det ingår i det pedagogiska uppdraget som beskrivs i läroplanen. Dokumentation i förskolan kan vara problematiskt, då dokumentation handlar om att bedöma både enskilda barn och verksamheten. Vad som blir föremål för dokumentation är en tolkningsfråga där pedagogerna och förskolechefen har makt att synliggöra just det de vill ska granskas.

4.2.5 Reggio Emilia-pedagogiken

Eftersom den förskola som jag bedrivit mina fältstudier på är inspirerad av Reggio Emilia-pedagogiken följer här en kort beskrivning av den.

Reggio Emilia är en stad i norra Italien. Här grundade Loris Malaguzzi den så kallade Reggio Emilia-pedagogiken. Från Reggio Emilia-institutets hemsida citerar jag följande om vad den pedagogiska filosofin står för:

- ett pedagogiskt arbetssätt, förankrat i en djupt humanistisk livshållning som bygger på en stark tro på människans möjligheter, en djup respekt för barnet samt en övertygelse om att alla barn föds rika och intelligenta, med en stark inneboende drivkraft att utforska världen. Loris Malaguzzi har sagt: "Jag tror att de ord som bäst sammanfattar vår verksamhet är utforskande och delaktighet."
- bejakandet av subjektivitet, olikhet, solidaritet, samarbete och en tro på att man genom att bekräfta barnens individualitet och rättigheter på sikt kan förändra världen i en allt mer demokratisk riktning.
- en pedagogik som ständigt förnyas och utvecklas, med barnens behov som utgångspunkt och i takt med det moderna samhällets snabba förändring.
(Reggio Emilia institutet, <http://www.reggioemilia.se/> hämtad 2011-12-06)

Sammanfattat handlar Reggio Emilia-pedagogiken om att man som vuxen skall se barnet som kompetent, nyfiken och utforskande. Verksamheten skall bygga på demokratiska värderingar där alla på förskolan hela tiden utvecklas i samverkan med det omgivande samhället och barnets behov står i fokus.

5. Teoretiska utgångspunkter

För att få en djupare förståelse av mina resultat utgår jag från olika begrepp från några teorier som jag avser att använda i bearbetningen av resultatet.

5.1 Praxisgemenskap

Från Wenger (sammanfattad i Dysthe, 2010, s 62-65) hämtar jag begreppet praxisgemenskap. Wenger menar att det finns ”fyra komponenter som karakteriserar socialt deltagande som en läro- och kunskapsprocess: mening, praxis, gemenskap och identitet”. En praxisgemenskap är en situation eller ett sammanhang där deltagarna delar uppgifter och språk och där deltagarna har ett engagemang i verksamheten.

Wenger (sammanfattad i Dysthe, 2010, s 63) menar vidare att man är deltagande i flera olika praxisgemenskaper, på olika sätt, Wenger talar om deltagande som ”kärnmedlemmar” eller deltagande i det ”perifera”. Det vill säga att man är deltagande på olika sätt, i vissa grupper observerar man det som sker och i andra är man med och styr händelseförloppet. Wenger menar att ”individuellt lärande är en fråga om att vara engagerad och bidra till praxisgemenskapen” (s 63).

På en förskola möts barn och vuxna i en kontext som syftar till att lärande och utveckling skall äga rum. De vuxna inom förskolan har en skyldighet att skapa ett forum där barns utveckling och lärande främjas. Förskolan kan ses som en ”kontext” där deltagarna, vuxna och barn, är involverade i ett sammanhang som karaktäriseras av att man har gemensamma rutiner och gemensamt språk, kallat ”praxisgemenskap” (Dysthe, 2003, s 64).

5.2 Daniel Sterns teori om att bli sig själv

Daniel Stern är amerikansk psykiatriker, psykoanalytiker och spädbarnsforskare (Brodin & Hylander, 1997). Daniel Stern har bidragit mycket till dagens syn på barn som ”kompetenta och aktivt kunskapssökande” (Brodin & Hylander, 1997, s 19). Vi ser inte på barn som okunniga utan vi uppmuntrar dem att testa, prova på och vi anser att de lär sig genom att testa sig fram. Ett litet barn som får uppmuntran i sina försök till att förvärva ny kunskap bekräftas i sin identitet och sin egen vilja vilket får barnet att utvecklas. Stern menade att det kompetenta barnet behöver stöd, uppmuntran och samspel med andra, för att utvecklas och växa (Brodin & Hylander, 1997).

Det är pedagogens uppgift att uppmuntra och stödja barnet på förskolan. Brodin & Hylander (1997, s 19) menar att det inte längre är de äldre som är mer erfarna som sitter ”inne med mest användbara kunskaperna” utan att då den tekniska utvecklingen går framåt ”blir kunskap snabbt inaktuell”. Att istället lära barnen att söka kunskap, tillsammans med vuxna, leder till att barn ”utvecklas från kompetenta barn till kompetenta vuxna” (s 19).

Brodin & Hylander (1997, s 116) skriver att ”kärnan i det pedagogiska förhållningssätt som utgår från Sterns teori ... kan sammanfattas på följande sätt: *att utifrån ett gemensamt fokus för barn och pedagog utveckla meningsfullhet och sammanhang*”. I detta arbete menar författarna att språket har en central roll, utan kommunikation kan man inte skapa ett meningsfullt sammanhang.

5.3 Sammanfattning avsnittet teoretiska utgångspunkter

Med hjälp av teorin om praxisgemenskap och Daniel Sterns teori om att bli sig själv har jag tolkat och diskuterat mitt resultat i avsnitt 8. *Diskussion*. Nyckelorden är ”det kompetenta barnet”, engagemang och gemenskap.

6. Metod och tillvägagångssätt

Den metod jag kom att använda mig av i min forskningsansats har inspirerats av etnografen, vilken kommer att beskrivas mer utförligt under avsnittet *Metod*. Samtidigt är min studie en exemplifierande fallstudie i den bemärkelsen att jag studerat och observerat ett enskilt arbetslag och deras metoder att arbeta med barns delaktighet och inflytande. *Fall* eller *cases* beskriver Kullberg (2004, s 13-14) som ”situationer vars innehåll berättas, beskrivs, analyseras och tolkas” och där man har sitt fokus på de situationer som relaterar till ens syfte med undersökningen. Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud (2010) menar att man inte kan tala om renodlade fallstudier, de anser att man måste kunna tolka och jämföra resultat för att kunna ”dra slutsatser om orsak och verkan” (s 121). I min studie jämför jag de resultat jag fått fram med tidigare forskning och litteratur om ämnet samt de styrdokument som reglerar förskolans verksamhet, vilket ger en jämförelse även om jag inriktar mina fältstudier på ett arbetslag.

6.1 Urval

Då tiden för att genomföra denna studie och att utforma denna uppsats är begränsad till enbart några veckor har det varit nödvändigt att begränsa sig i fråga om urvalet. Syftet med denna studie är att exemplifiera och inte att generalisera för alla förskolor, därför har jag valt att begränsa mina fältstudier till att undersöka endast hur ett arbetslag på en specifik förskola arbetar. Valet av förskola är gjort ur ett så kallat ”första-bästa-urval” (Esaiasson m.fl., 2010, s 214). Förskolan är för mig tidigare känd, då jag vikarierat där vid ett par tillfällen och därför är jag också känd hos personalen. Detta gjorde att jag kunde komma i kontakt med förskolan snabbt.

I urvalet av litteraturanknytning har jag försökt finna sådan litteratur som knyter an till det område jag vill studera. Jag har sökt efter rapporter och litteratur på Internet, på biblioteket, i tidigare litteratur från de kurser jag läst under utbildningen samt att min handledare tipsat om relevant litteratur gällande den metod jag kom att använda mig av.

6.1.1 Beskrivning av Stjärnan

Stjärnan är en av fem avdelningar/hemvister på Hoppets förskola och är belägen utanför centrala Göteborg. Hoppets förskola drivs i kommunal regi och har en tydlig profilering där verksamheten inspireras av Reggio Emilia pedagogiken.

På Stjärnan finns det 25 barn inskrivna där samtliga är födda -07. Vid tillfället för studien i november 2011 var nästan alla barn på Stjärnan fyllda fyra år. På Stjärnan arbetar fem pedagoger fördelade på tre heltidstjänster. Under denna studie har jag intervjuat/samtalat med tre av dessa pedagoger vilket var de tre pedagoger som hade det övergripande ansvaret över verksamheten på avdelningen vid tillfället för fältstudien.

6.1.1.2 Presentation av arbetslaget

Sofia har arbetat inom förskolan i femton år och är utbildad förskollärare samt pedagogista. Pedagogista innebär att Sofia gått en utbildning i pedagogisk handledning, miljö och dokumentation, de tre ”pedagogerna” inom Reggio Emilia.

Anna har varit verksam inom förskolan i femton år och är utbildad förskollärare.

Marie är utbildad lärare och började arbeta på förskolan Hoppet direkt efter examen.

6.2 Metod

Metoden för datainsamling till denna studie har inspirerats av etnografi som forskningsmetod. Vad etnografi innebär skiljer sig något åt beroende på vilken metodbok man studerar. Enligt Kullberg (2004, s 61) är ”den etnografiske forskaren intresserad av att försöka förstå människan genom hennes utsagor och handlingar”, alltså både genom att observera dem och intervjua dem.

Esaiasson m.fl. (2010, s 344) menar att etnografiska studier även benämns som fältundersökning och att dessa undersökningar ”syftar till att söka kunskap om människor och sociala grupper i deras naturliga sammanhang”. Fangen (2005, s 61) menar att ”fältarbete är en långvarig social process som syftar till att förstå en kultur” och menar även på att denna process påbörjas redan innan man gått ut i fältet för att studera och att processen fortsätter långt efter det att avslutat studien. Samtidigt skriver Ryen (2004, s 230) att ”etnografen söker förstå social handling i bestämda sociala miljöer, och de bygger huvudsakligen på observation”.

Etnografiska metoder och fältstudier förefaller i metodlitteraturen att likna varandra i tillvägagångssättet och därför valde jag att inte låta mig styras av enbart en metodhandbok. Att istället variera arbetssättet och inspireras av både fältstudie och etnografi som metod har istället fördjupat innehållet i studien. Det mest centrala i denna studie har för mig har inte varit att följa endast en metodbok, utan att istället inspireras av flera och istället noggrant redovisa hur jag valt att gå tillväga.

Inför denna studie valde jag att använda mig av deltagande observation som metod för att kartlägga i vilka situationer jag anser att barnen utövar inflytande och delaktighet i den dagliga verksamheten. För att ytterligare fördjupa dessa observationer och få fler tolkningsingångar i resultatet valde jag att ha samtalsliknande intervjuer med pedagogerna i relation till dessa observationer. Fangen (2005, s 189) skriver att ”när du kombinerar deltagande observation med intervjuer kan du dra nytta av att de båda datainsamlingsmetoderna ger upphov till olika typer av data”, vilka man kan jämföra med varandra.

6.3 Deltagande observation

Enligt Fangen (2005) är *deltagande* och *observation* två olika punkter som man som forskare rör sig emellan. Vidare menar Fangen (2005, s 30) att man kan välja vilken roll man skall inta, ”observatör” eller att ”bli en fullvärdig medlem” i den grupp man skall observera. Problematiken i dessa två roller är objektivism, att behandla det man ”observerar som fakta” (Fangen, 2005, s 31). Att däremot inte delta i den miljö man undersöker skulle förefalla onaturligt för både informanter och forskaren och därför kan pendlandet mellan fullvärdig medlem och observatör vara problematiskt. Därför menar Fangen (2005, s 31) att ”idealet är ändå att smyga naturligt in i det sociala sammanhanget ... även om de vet att du egentligen inte är en av dem”. Att använda sig av deltagande observation kan göra att man får ut mer av studien än vad man enbart hade fått vid till exempel en intervju för att man kan observera det människor gör och inte enbart vad de säger att de gör (Fangen, 2005).

Fältstudierna jag genomförde på förskolan omfattade fyra besök under en veckas tid i november 2011. Jag befann mig på förskolan mellan tre och fyra timmar vid varje besök och besöken låg på olika tider under dagen. Min ambition var att i slutändan ha besökt förskolan på olika tider under dagen för att få en inblick i hur en hel dag kan te sig.

Direkt när jag kom till förskolan vid första besöket började både pedagogerna och barnen att samtala med mig. Hela avdelningen var i tamburen när jag anlände, på väg att klä på sig för att gå ut på gården. Det föll sig naturligt för mig att sätta mig ner hos barnen, presentera mig för dem och samtala med dem. De barn jag träffade vid första tillfället föreföll mig vara mer

nyfikna på mig än distanserade, vilket gjorde att vi fick kontakt direkt. Min roll blev inte enbart observatör utan jag blev deltagande i den aktivitet de höll på med, vilket i detta fall var påklädning. Vid de övriga tillfällena jag vistades i barngruppen var jag delaktig i vissa aktiviteter, jag åt lunch tillsammans med barngruppen och pedagogerna en av dagarna och vid ett tillfälle hjälpte jag några barn att tvätta av sig målarfärg. Även om jag blev deltagande i sammanhanget anser jag att jag behöll min objektivitet, men för mig vore det omöjligt att ignorera barn eller vuxna som vill kommunicera med mig, även om den kommunikationen inte hörde till studien.

Under observationerna har jag använt mig av löpande protokoll, så kallade fältanteckningar, för att beskriva vad som skett. Ryen (2004, s 232) menar ”att göra fältanteckningar är inte detsamma som att göra en ren kopia av händelser, utan en process där forskaren tolkar och skapar mening genom att se något som viktigt och annat som mindre viktigt eller oviktigt”. Eftersom min uppgift var att observera upplevde jag att jag hade gott om tid och kunde skriva utförliga fältanteckningar på plats. Mitt fokus har legat på att observera när barnen varit delaktiga i det som skett vilket har sin utgångspunkt i mitt syfte med denna studie. Anteckningarna har renskrivits på dator samma dag som de skrevs ner i anteckningsblocket, för att undvika att något glömdes bort.

6.4 Intervju

Intervjuerna som genomförts med arbetslaget har haft sin utgångspunkt i de observationer jag gjort. Esaiasson m.fl. (2010, s 283) menar att samtalsintervjuer ”ger goda möjligheter att registrera svar som är oväntade” och att basera intervjufrågorna på de observationer jag gjort har gett deltagarna i studien en möjlighet att diskutera och själva beskriva de situationer jag urskiljt under observationerna. Samtalen/intervjuerna har haft formen av *öppna intervjuer*, i vilka man söker finna ”en djupare förståelse av en persons beteende, motiv och personlighet” (Andersen, 1998, s 161).

Under observationerna har pedagogerna i arbetslaget självmant berättat om sin verksamhet vilket lett till att mycket av den information jag fått av pedagogerna gavs genom *informella* samtal. Dessa samtal har återgivits genom att jag i fältanteckningarna skrev ner vad som sades. Två av pedagogerna samtalade jag med enskilt, i ett samtalsrum, och dessa samtal spelades in med hjälp av min mobiltelefon. Frågorna jag ställde baserades på det jag observerat men var öppna till sin struktur. Jag ställde frågan *Vad är delaktighet för dig?* och samtalet spann vidare på vad pedagogerna svarade. De två enskilda samtalen var 15 respektive 25 minuter långa. Dessa två samtal har jag transkriberat.

6.5 Bearbetning och tolkning av empiri

För att bearbeta den information jag fått genom mina fältstudier har jag läst igenom fältanteckningarna och utskriften av intervjuerna. I detta arbete har jag sökt efter situationer där jag tolkat det som att barnen utövat inflytande och varit delaktiga. Ett stöd i detta har varit de definitioner jag fått från litteraturen, men även det som pedagogerna i min studie talade om under samtalen. Fangen (2005) skriver att en tolkning av något du sett kan upplevas annorlunda av någon annan, ”du kan aldrig se världen exakt så som de människor du studerar gör” (s 225). Detta innebär att min tolkning av situationerna påbörjades redan under fältstudien, om inte under förarbetet när jag läste litteratur om delaktighet och inflytande hos barn. Giddens (i Fangen, 2005, s 236-237) använder begreppet *dubbel hermeneutik*. Han menar att samhällsvetare inte enbart skall tolka de situationer som sker, utan situationen som skett är även tolkad av de människor vi studerar, vilka i sin tur är föremål för vår tolkning. I bearbetningen av fältanteckningarna och utskrifterna av intervjuerna hade jag med mig en förförståelse i form av de tidigare erfarenheter jag bär på, mitt synsätt gällande delaktighet och inflytande hos barn, samt de tidigare exempel jag läst om. De situationer jag tolkat som

svar på mina frågeställningar beskrivs under avsnittet *Resultat*. De är analyser av första graden (Fangen, 2005) där jag beskriver sammanhanget i situationerna jag urskiljt. Dessa situationer har jag därefter tolkat och lyft till ytterligare en dimension, vilka diskuteras och beskrivs under avsnittet *Diskussion*. På så vis har jag omprövat min förförståelse om ämnet gentemot de tolkningar jag gjort, vilket är exempel på en hermeneutisk tolkning av materialet (Esaiasson, 2010).

6.6 Validitet, reliabilitet och överförbarhet

6.6.1 Validitet

Inför denna studie har jag läst litteratur om barns delaktighet i förskolan, samt studerat de styrdokument som verksamheten skall följa, för att skapa en förförståelse om vad delaktighet och inflytande i förskolans verksamhet kan innebära. Att använda sig av denna litteratur har gjort att jag bedömer att jag blivit skickligare på att urskilja sådana situationer under mina observationer. Fangen (2005, s 256) menar att ”deltagande observation är en metod som tillförsäkrar en hög grad av validitet” då det man observerar befinner sig i sin naturliga miljö. Vidare har jag ingen misstro mot pedagogerna som deltog i studien utan jag förutsätter att de svarat ärligt på de frågor jag har ställt dem. Deras engagemang och kunskaper i frågan anser jag också borgar för att deras svar är tillförlitliga.

För att öka validiteten i de observationer och intervjuer jag gjort har jag renskrivit mina fältanteckningar i direkt anslutning till observationstillfällena. De två intervjuer som spelades in har transkriberats för att ge en tydlig bild av och minimera risken för att jag skulle glömma bort vad som sades, vilket ökar validiteten i resultatet och diskussionen.

6.6.2 Reliabilitet

Genom att jag har använt mig av olika metoder för att komma fram till resultatet har jag triangulerat de olika uppgifter jag samlat in mot varandra. Triangulering innebär att man med hjälp av olika slags metoder ”säkrare kan bestämma ett visst fenomen” (Alvesson & Sköldberg, 1994, s 111). Kullberg (2004) menar att analysen av resultaten blir mer tillförlitliga om man använder sig av olika metoder för att få fram empiri, vilket sker när man använder sig av både observation och intervju. Att använda sig av metodtriangulering ökar reliabiliteten i studien.

Då empirin i min studie utgörs av observationer och samtal med människor som befinner sig i en viss kontext, under en viss tid, finner jag det inte sannolikt att en upprepande studie skulle få fram exakt samma resultat som jag. Detta på grund av att människor, grupper och situationer är föränderliga och man kan aldrig upprepa de situationer som skett. Däremot kan redovisning av fältanteckningar i den slutliga rapporten stödja de tolkningar och slutsatser forskaren kommer fram till och öka reliabiliteten för den oberoende läsaren (Fangen, 2005).

6.6.3 Överförbarhet

Begreppet överförbarhet syftar till om de tolkningar jag har kommit fram till ”kan överföras till att gälla också i andra, liknande sammanhang” (Fangen, 2005, s 276). Denna studie är exemplifierande för hur ett arbetslag arbetar, därför är resultatet unikt, på grund av att alla människor och grupper är unika. Däremot kan den diskussion jag för i slutet av denna text kan överföras till att gälla förskolepedagoger i allmänhet, vilket gör att mina tolkningar kan gälla i liknande sammanhang.

6.7 Etiska överväganden

Denna studie följer Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådets etikregler gällande forskning¹. De pedagoger som medverkade i studien har gett sitt samtycke till att delta och de har skriftligen informerats om syftet med studien, att information om att deltagandet sker på frivillig basis och att de när som helst har rätt att avbryta deltagandet. Informationsbladet pedagogerna fått ta del av bifogas som bilaga 1.

Platser och personer i studien har av konfidentialitetsskäl anonymiserats och är således figurerade. Allt insamlat material såsom fältanteckningar och utskrifter av intervjuer förvaras på ett sådant sätt att de inte är tillgängliga för någon annan än mig.

På grund av att fokus i studien låg på hur pedagogerna arbetade och att inga barn har intervjuats, ansåg jag att inget samtycke krävdes från vårdnadshavare för att få genomföra studien. Inga citat från eller handlingar utförda av barn kommer att beskrivas på ett sådant sätt att det skulle kunna spåras till enskilda individer, utan de är exemplifierande för att visa hur pedagoger handlar utefter barns uttalanden.

¹ Länk till HSFs etikregler. <http://www.stingerfonden.org/documents/hsetikregler.pdf> Hämtad 2011-12-21.

7. Resultat

Under mina fältstudier har jag observerat och tolkat olika situationer där barnen på avdelningen är delaktiga, hur de görs delaktiga, utövar inflytande och ges inflytande över verksamheten på Hoppets förskola. De viktigaste och tydligaste situationerna kallar jag *Stationer*, *Projektarbete*, och *Förskolans miljö* vilka kommer att beskrivas närmare i detta avsnitt. Jag såg naturligtvis barnens inflytande och delaktighet i andra situationer men inte så tydligt som i de som beskrivs nedan, vilket gjorde att jag valde ut dessa tre för en djupare tolkning. Ytterligare en tolkning av de tre situationerna beskrivs under rubriken *Formellt och informellt inflytande*.

7.1 Stationer

Under förmiddagarna tisdag, onsdag och torsdag har Stjärnan ”stationer” tillsammans med grannavdelningen Månen. Det fungerar så att pedagogerna förbereder ett antal aktiviteter som kallas ”station”, med en pedagog på varje och att barnen får välja vilken aktivitet de vill vara med på.

I valet av aktivitet tillfrågas barnen under avdelningens morgonmöte om vilken ”station” de vill vara med på under dagen.

Sofia förklarar för mig att de aktiviteter som erbjuds den här veckan är baserade på dels vad pedagogerna observerat varit intressant för barnen, dels på vad barnen berättat att de vill ha för aktiviteter under det reflektionsmöte pedagogerna har tillsammans med barnen varje vecka. Här följer ett utdrag ur mina fältanteckningar (november 2011) som belyser detta:

Efter städningen satte sig alla barn ner tillsammans för att ha morgonmöte. Idag var det 18 barn närvarande och tre pedagoger. Inledningsvis talade en pedagog om advent och den stundande julen. Många barn pratar i mun på varandra.

Sofia: Den här veckan har ni fått välja på några olika aktiviteter. Vi har haft sångsamling, en del barn vävde, andra hade dockteater och några byggde mekano. Om vi ska ha stationer nästa vecka, vilka skulle ni vilja göra nästa vecka?

Barnen räknade upp en mängd aktiviteter såsom baka, pärla och mekano. Sofia förefaller intresserad av vad varje barn har att säga då hon tydligt visar att hon talar med barnen genom att söka ögonkontakt och försöker bekräfta barnen i det dom säger.

Sofia: Ja det har du börjat tycka är roligt! Det har du pärlat jättemycket och du har gjort många fina saker!²

Sofia frågade varje barn om det var något de skulle vilja göra nästa vecka och ett barn säger att det vill ha tågbanan.

Sofia: Tågbanan! Ja det var länge sedan! Då kan vi bygga en jättebanan runt hela piazzan³! Var vi färdiga med mötet där eller har ni något annat ni vill säga? Då fixar vi dessa saker till nästa vecka.

(Utdrag ur fältanteckningar, november 2011)

Sofia berättade också för mig att de efter reflektionsmötet lade fram bilder på golvet på de olika aktiviteterna de haft under veckan.

Sofia: Vi ser att barnen går fram och samtalar runt bilderna. De berättar för varandra vad de har gjort! Genom att lyssna på dom och observera så får vi fram mer information än från morgonmötet. Det är inte alla barn som är bekväma med att prata i det forum som morgonmötet är, då får de en chans att samtala utanför den stora gruppen och vi lyssnar på dom ändå.

(Utdrag ur fältanteckningar, november 2011)

² Med ordet ”pärla” menas lägga pärlplatta.

³ Med ”piazzan” menas det största rummet på förskolan. Alla avdelningar ligger i anslutning till detta rum.

I intervjun med Sofia säger hon att det finns två vägar att gå för att kommunicera med barnen för att ta reda på vad de är intresserade av.

Sofia: Det finns två alternativ du kan antingen observera, genom att se det, och du kan dokumentera genom att ha ett samtal och en reflektion med dom. Det finns olika vägar att gå och jag tror inte den ena utesluter den andra.
(Personlig kommunikation, november 2011)

Pedagogerna frågade barnen vad de tyckte var roligt och jag observerade att de noga antecknade vilka barn som valt vilken aktivitet.

Jag observerade även det planeringsmöte pedagogerna hade där de skulle besluta om vilka aktiviteter som skulle vara valbara under nästa vecka. Under mötet uppfattade jag inte att diskussionen runt just aktiviteterna var så stor utan att pedagogernas fokus låg på att strukturera upp den kommande veckan. Däremot lade pedagogerna in de aktiviteter som barnen önskat, vilka var pärla, bygga tågbanor och baka, även om den reflekterande diskussionen runt aktiviteterna inte ägde rum under det möte jag besökte.

Stationerna är planerade aktiviteter där pedagogerna är närvarande tillsammans med barnen. Vid observationen av en förmiddag var hela piazzan (det största rummet på förskolan) full av grupper av barn som gjorde allt ifrån att bygga tågbanor, konstruera mekano, pärla, skapande i ateljén och baka. Utbudet av planerade aktiviteter förefaller vara stort. De barn som inte valt någon aktivitet får ändå en valmöjlighet då det fanns ”öppna stationer”. Även dessa hade pedagogerna förberett med till exempel pussel eller matematiklåda.

Pedagog: Har du inte valt något? Då kan du fundera över vad du är sugen på, vi har matematiklåda, pussel ... Då får du gå och utforska dom!
(Utdrag ur fältanteckningar, november 2011)

Att ett barn inte valt någon aktivitet innebar inte att det barnet inte gjorde någonting, utan det barnet fick istället en chans att välja något annat.

7.2 Projektarbetet

Under tiden för mina fältstudier arbetade Stjärnan tillsammans med en grannavdelning i projektbaserad form. Projektet kallade de *Hur möter barn vär(l)den genom de estetiska uttrycksformerna?* Barnen var indelade i olika grupper, där det gemensamma för alla var att de skall arbeta med teater. Nedan berättar Sofia hur de valde tema för projektarbetet:

Sofia: Vi bestämde det genom att vi observerade under pre-project, som vi kallar det. Vi kände att det var ett litet missat spår, vi har inte jobbat så mycket med de estetiska ämnena.
(Personlig kommunikation, november 2011)

Förskolan arbetar ofta i projektbaserad form och alla avdelningar har samma huvudtema, vilket nu var kopplat till de estetiska uttrycksformerna. Pedagogerna berättade att de ”matat” barnen med en mängd olika aktiviteter under pre-project och genom observationer har de sett vad som engagerade barnen mest. Pedagogerna menar att barn måste tillåtas prova på olika saker för att de ska få en vidgad erfarenhetsvärld och därför får barnen prova på många olika aktiviteter.

Anna: ... deras erfarenhetsvärld man måste ju visa dom vad det finns att välja för att dom ska få det måste man låta dom göra mycket saker för att dom ska få en uppfattning om vad som är möjligt att göra! Så man måste ge dom ett register, eller en ryggsäck på det här är möjligt att göra och vad tycker ni är roligt av det här och vad vill ni göra mer av?
(Personlig kommunikation, november 2011)

För att projektarbetet skall tillföra något för både barnen och pedagogerna menar Sofia att dokumentationen av verksamheten är viktig.

Sofia: jag har erfarenhet litegrann att när projektarbeten stagnerar då och livet är väldigt jobbigt när man känner att tråkigt, det går inte, du orkar inte, du är trött och liksom barngruppen är jobbig då är det ofta så att reflektionen och dokumentationen inte fungerar.

Då faller det hela.
(Personlig kommunikation, november 2011)

Sofia berättar vidare att det finns tid för dokumentation, hon säger att vissa pedagoger kan tycka att det är ett arbete som tar för mycket tid från barngruppen.

Sofia: Man behöver kanske inte vara tre pedagoger på gården varje dag, en kan gå iväg och arbeta med dokumentationen. Vill man så finner man tiden.

Jag observerade en grups arbete med projektarbetet. Denna grupp bestod av fem barn vilka skall sätta upp en föreställning runt julmelodin *Midnatt råder*. Vid detta tillfälle skall de tillverka julklappar att ha under granen.

Sofia: Vad är det vi har gjort?

Barnen: Julgran! Kulor! Gröt!

Sofia: Jajamensan! Tomtegröt gjorde vi! Och en duk och så. Men ni sade att ni ville tillverka någonting att lägga under granen?

Barnen: Julklappar!

Sofia: Ja, så det tänkte jag att vi skulle göra idag. Vad behöver vi när vi ska göra julklappar då?

Efter en stunds diskussion kommer barnen på att de behöver tejp, snöre, papper och leksaker för att göra julklapparna. Tillsammans med Sofia går de till förrådet för att hämta materialet. I förrådet uppstår en diskussion om vilket papper de skall ha till julklapparna. Det finns tre papper att välja mellan och de fem barnen skall enas om ett.

Sofia: Då röstar vi. Hur många vill ha detta pappret?

Efter omröstningen går de tillsammans till bordet för att tillverka julklapparna.
(Utdrag ur fältanteckningar, 2011)

De demokratiska principerna tillämpades, i detta fall röstning, för att komma överens i en fråga där barnen ville olika saker. Sofia bekräftade för mig i intervjun att barnen har lärt sig att rösta och på sätt kan de utöva konfliktlösning i de situationer där många viljor finns.

Sofia: Ah då är det ju givetvis fem olika färger, men då får vi ha dom demokratiska principerna, som också står i läroplanen att vi ska jobba efter. Hur kan vi bestämma? Vi röstar! För det har dom lärt sig att det kan man göra och så röstar vi vilken färg vi ska ha på huset! I mitt fall så var det då att fyra stycken ville ha rosa till slut och en ville ha blå. Då blir det rosa för Julia hon inser att de var fler som ville ha rosa. Men då frågade jag till exempel att det var ju såhär att Julia ville ha blått och ni fick rosa, tycker ni att det okej om Julia får måla dörren blå? Och det tyckte alla fyra att det var helt okej att vi målade dörren blå.

(Personlig kommunikation, november 2011)

I valet av övergripande tema för projektarbetet har pedagogerna observerat vad barnen är intresserade av och valt tema utefter det, vilket innebär att barnen är delaktiga i även detta om än inte på ett direkt vis. Genom att låta projektarbetets väg styras av barnens tankar och idéer involverar pedagogerna barnen i den pedagogiska processen, men inte enbart genom att direkt tillfråga barnen.

Marie: Delaktighet för mig är inte att barnen får välja på rött eller rosa papper till jultomten. Vi frågade barnen vad de ville göra till jul och då ville alla baka. De ville baka lussekatter och pepparkakor för att det var vad de förknippade med jul. Det var vad de kände till och då är det upp till mig som pedagog att vidga deras värld. Visa att "det finns det här också"!

(Personlig kommunikation, november 2011)

Pedagogerna menar att barn inte kan berätta om saker de inte vet något om, därför är det en uppgift de har att vidga deras erfarenhetsvärld genom att introducera nya arbetssätt, metoder och material.

7.3 Förskolans miljö

Förskolan är uppbyggd med flera små hemvister runt en stor piazza. Stjärnan har en hemvist med två små rum och ett lite större. Ytan på själva hemvisten förefaller relativt liten med tanke på att det skall vistas tjugofem barn och tre vuxna därinne samtidigt.

Sofia: Ja vi har ju för det första, vi har ju inga jättestora ytor inne på våra avdelningar. Äh vi har ju piazzan som vi kan utnyttja men just då ytan om du säger att du ska ha 25 barn därinne. Då är det jätteviktigt att miljön är utformad så du inte har några döytor miljön måste verkligen användas, ytan, för att det verkligen ska fungera, användas, med 25 barn på en sådan yta., Och då är det ju jätteviktigt att varje station som vi kallar den eller lärandemiljö är intressant. För är den inte intressant så har du inga barn där och då är det en förlorad yta. Och för att en miljö ska vara intressant måste barnen tycka att den ger någonting äh och hur får man reda på det?

Anna: Man märker att det inte funkar att barnen springer omkring mycket eller då är det något som inte stämmer. Vi pratar om det då. Då får vi byta ut det eller ...
(Personlig kommunikation, november 2011)

Sofia, Anna och Marie berättade alla tre för mig att de tillfrågar barnen vad de önskar ha på hemvisten för att göra miljön mer intressant för dem.

Anna: Vi har inte det så ofta att det är barn som inte vill göra saker utan det är tvärtom att de är ganska så sugna och när dom inte är det längre då får man fundera på om det är så att det börjar bli tråkigt för barnen då får man hitta på något nytt. Att det lockar dom inte längre eller att man får variera sig ... eller ja ... göra på ett annat sätt!
(Personlig kommunikation, november 2011)

De menar att om inte miljön tilltalar barnen och de inte finner något intressant och inte blir engagerade, så blir det rörigt i barngruppen och den kan uppfattas som jobbig.

Arbetslaget berättade för mig att det gäller att ha en tilltro till barnen. I intervjun med Sofia berättade hon att de alltid har en tilltro till att barnen kan. Hon berättar att de redan när barnen var små fick de använda alla saker som stod framme på avdelningen.

Sofia: Vill dom måla så går dom in i våran ateljé, klättrar upp på en eller hämtar dom här grejerna dom ska ha färgen i, stoppar i dom i staffliet, klättrar upp på en stol, tar ner färgen, håller i färgen sätter på sig ett förkläde och så börjar dom måla. Utan att vi ens en gång är i närheten av ateljén. Och sen efteråt så tar dom sina grejer och lägger i dom i det blöta vattnet vilket som lärt sig för det måste ner där annars torkar det ju, lägger ner det i vattnet, tvättar och torkar sina händer och hänger upp förklädet. Visst! Det är lite färg överallt! Dom har papper och dom använder till och med skrubben och skrubbar med men barn städar ju på sitt sätt. Man får vara där och hjälpa till litegrann men jag tror inte det är många förskolor idag där ett barn skulle ha använt flaskfärg, målat, plockat undan efter sig utan att en pedagog ens har varit involverad tio sekunder.
(Personlig kommunikation, november 2011)

På avdelningen stod de flesta saker i barnens höjd bland annat stod det glitter och flaskfärg på en hylla i ateljén i barnens höjd. Samtidigt menar Anna att barnen inte får välja allting precis hur de vill.

Anna: Sen så är också delaktighet, det är ju det ... att allt kan man ju inte välja. Så är det ju hela livet man kan ju inte välja allting och våra rutinsituationer, våran mat det är liksom saker som vi måste göra. Och dom får inte göra allt när som helst men man kan ... ja om dom vill göra något så kanske dom kan göra det om tio minuter. Det kanske inte funkar just nu att du gör det men dom vet vad som finns att göra sen.
(Personlig kommunikation, november 2011)

Pedagogerna menar på att barn skall ha tillgång till material utan att behöva fråga pedagogen om hjälp, detta för att stärka deras självständighet och utveckling. Ännu ett led i att stärka barnen i sin självständighet menar Anna är att lära barnen att man inte kan få allting alltid just nu, ibland måste man vänta en liten stund eller på sin tur.

Pedagogerna menade även att barnen lär sig att ta ansvar för miljön och materialet på avdelningen om de får lära sig att använda det. Sofia talade om att barnen på Stjärnan själva använder materialet i ateljén men att de även plockar undan efter sig när de är klara. Under mina observationer hjälpte barnen till att städa undan, både efter lek, planerade aktiviteter och måltider vilket tyder på att de värnar om det material som finns på förskolan.

7.4 Formellt och informellt inflytande

De situationer som beskrivs ovan kan kategoriseras som antingen formellt eller informellt inflytande. Med formellt inflytande menar jag att valmöjligheterna som barnen ställs inför presenteras direkt till dem och de frågor som pedagogerna ställer till barnen, med informellt inflytande menar jag att inflytandet sker mer diskret där pedagogerna tolkar barnens intentioner.

Dessa båda kategoriseringar verkar vid sidan av varandra i alla situationer som beskrivs i resultatet. I valet av *Station* ombeds barnen att direkt välja vilken aktivitet de vill ha tillgång till, men arbetet med att planera de olika stationerna görs av pedagogerna. Informellt har barnen inflytande över vilka stationer som skall finnas under veckan då aktiviteterna baseras på vad barnen är intresserade av. Detsamma gäller vid *Projektarbetet* där barnens intressen styr temat som pedagogerna planerar men i processen med temat styr barnen formellt arbetet framåt genom direkta val.

I arbetet med *Miljön* uppfattar jag att pedagogernas arbete med barnens delaktighet och inflytande till största delen är av informell karaktär. En pedagog beskriver att barnens erfarenhetsvärld är begränsad vilket gör att det är pedagogernas uppgift att introducera nya saker för dem. Jag uppfattar det som att pedagogerna arbetar regelbundet med att observera barngruppen, vart barnen är och vad som intresserar barnen, och med hjälp av dessa kartläggningar bygger pedagogerna upp miljön. På så sätt är delaktigheten och inflytandet från barnen gällande miljön till största delen informell.

7.5 Sammanfattning av resultatavsnittet

I aktiviteten *Stationer* får barnen utöva sitt inflytande och bli delaktiga genom att pedagogerna samtalar med barnen och observerar dem, dels under tillfället för val av station men också under det reflektionsmöte pedagogerna har med barnen i slutet av veckan. Baserat på dessa samtal och observationer planerar pedagogerna kommande veckas stationer.

I *Projektarbetet* utövar barnen inflytande och blir delaktiga genom att pedagogerna väljer tema för projektet baserat på vad barnen är intresserade av inom de estetiska uttrycksformerna, vilket var det huvudtema pedagogerna valt. Pedagogerna menar att de gör barnen delaktiga i verksamheten genom att ge dem olika valmöjligheter i form av arbetssätt, metoder och material. Då projektarbetet sker i smågrupper får barnen utöva sitt inflytande över hur projektet skall framskrida, i detta arbetssätt tillämpas ofta röstning, vilket är ett sätt att arbeta utefter de demokratiska principerna.

I Förskolans miljö utövar barnen inflytande och blir delaktiga i dess utformning genom att pedagogerna observerar och samtalar med barnen om den, pedagogerna menar att miljön måste vara intressant för barnen. Pedagogerna ger barnen tillgång till olika material vilka förvaras så att barnen har åtkomst till det.

I dessa situationer är inflytandet från barnen av både formell och informell karaktär.

8. Diskussion

Syftet med denna studie var att försöka synliggöra i vilka situationer barnen blir delaktiga och har inflytande i förskolan. Detta har jag gjort med hjälp av att jag observerat i vilka situationer barnen är delaktiga, hur barnen görs delaktiga, när barnen utövar inflytande och ges inflytande. De situationer jag visat i mitt resultat är Stationer, Projektarbete och Förskolans miljö, vilka är en första tolkning av råmaterialet (Fangen, 2005). I följande avsnitt kommer jag att använda mig av de teorier, styrdokument och litteratur som tidigare beskrivits för att diskutera mitt resultat. Först följer en *Metoddiskussion* och därefter en *Resultatdiskussion*.

8.1 Metoddiskussion

I följande avsnitt kommer jag att diskutera och argumentera för de metoder insamlingen av resultatet för denna studie bygger på.

Etnografiska studier kännetecknas ofta av att fältarbetet sker under en längre period. Tiden för denna studie är kort, tio veckor, varav fältundersökningen sträckte sig över en veckas tid. Hughes, King, Rodden & Andersen (1995, s 6) menar ändå att man kan få värdefull information genom att göra en kort etnografisk studie, detta benämner de som "quick and dirty ethnography". Därför anser jag att den studie jag genomfört under denna korta tidsperiod kan beskrivas som inspirerad av etnografisk metod.

I fråga om urvalet finns det en viss kritik att rikta mot att jag valde en förskola jag kände till sedan tidigare. Kullberg (2004, s 139) menar att det finns en risk i att forskaren blir begränsad i syftet med studien då den blir inblandad i "vardagliga rutiner" och inte kan ta avstånd från den ordinarie verksamheten. Detta ansåg inte jag skulle komma att bli ett problem då jag enbart vikarierat där vid ett par olika tillfällen och att sen gå in i en distanserad roll var således inget som kändes främmande för mig. Under studiens gång föll det sig naturligt för mig att samtala med alla på förskolan, personal, barn och föräldrar. Jag förklarade vad jag gjorde där och att jag skulle komma och hälsa på vid några tillfällen och min upplevelse är den att jag blev väl mottagen av alla parter.

Det är även viktigt att förhålla sig kritisk till observation som metod då det man ser alltid är en fråga för tolkning. Att vi alla är olika som människor innebär att vi ser olika saker. Under observationerna har jag som observatör tolkningsföreträdare vilket innebär att observationerna har färgats av mina tidigare erfarenheter av förskolan och min förförståelse om barns delaktighet. Min strävan har varit att förhålla mig objektiv och se vad pedagogerna gör samt att lyssna in vad pedagogerna sade och berättade för mig. Under tiden jag observerat har jag samtidigt haft samtal med pedagogerna om vad det är som sker. De har diskuterat och problematiserat situationerna med mig. Även dessa samtal har jag dokumenterat i mina fältanteckningar och sedan återgivit i de renskrivna fältanteckningarna. Vissa citat är därför inte återgivna ordagrant i mina anteckningar men de åsikter eller tankar som pedagogerna ville förmedla är med stor sannolikhet densamma. Esaiasson m.fl. (2010, s 354) skriver att "teknisk utrustning underlättar iakttagandet i många situationer" men att använda sig av till exempel videoobservationer kan påverka "naturligheten" hos de personer man observerar. Då denna studie skulle genomföras under en kort tidsperiod ansåg jag inte att videoobservationer hade varit en tillgång, deltagarna hade haft för lite tid för att vänja sig vid kameran.

Då pedagogerna i studien var medvetna om syftet med min studie innebar det att de samtal som fördes med pedagogerna antagligen färgades av vad de ansåg ämnet handlade om, alltså deras personliga uppfattningar och erfarenheter sedan tidigare. Under mina observationer är det därför möjligt att de situationer jag ansåg handlade om delaktighet och inflytande hos barnen har färgats av det som pedagogerna talade sig varma om. Detta skulle kunna innebära att jag förbisett eventuella övriga situationer som utspelade sig. Det är som observatör

nästintill omöjligt att registrera allt som sker då det ofta är många personer i rörelse och mycket som utspelar sig under en dag på en förskola. Min förhoppning är ändå att mitt resultat kan ligga till grund för att exemplifiera hur arbetet med barns delaktighet och inflytande kan se ut.

8.2 Resultatdiskussion

Ur mitt resultat har jag lyft ut tre teman, vilka jag anser är viktiga att diskutera i relation till begreppen delaktighet och inflytande hos barn, för att i resultatet av denna studie är dessa teman framträdande, *Det kompetenta barnet*, *Ett demokratiskt arbetssätt* och *Dokumentation*. Efter dessa avsnitt följer en *Sammanfattande diskussion* och *Förslag till vidare forskning*.

8.2.1 Det kompetenta barnet

Under denna rubrik vill jag diskutera pedagogernas syn på barnet som individ.

I situationen Stationer tolkar jag det som att tilltron till barnen var stor, stationerna baseras på barnens intressen, utifrån att pedagogerna observerar dessa och ber om deras åsikter, och barnen ges valmöjligheter att välja aktivitet. Johansson (2003, s 77) menar att barn är meningsskapande personer med ”intentioner, behov, intressen och önskningar” och författaren menar även att det är viktigt att be om barnens åsikter, vilket pedagogerna gör vid bland annat det reflektionsmöte jag observerade. Pramling Samuelsson & Sheridan (2003) menar att barn blir delaktiga både i det barnen säger och det de gör och att barn skall behandlas med respekt precis som vi behandlar vuxna med respekt. För att barn skall känna sig delaktiga och ha inflytande över sin vardag krävs det att de blir lyssnade på av vuxna vilket pedagogerna på Stjärnan verkade göra i alla de situationer jag beskrivit. Daniel Stern menar att man skall se barnet som kompetent och kunskapssökande (Brodin & Hylander, 1997) vilket ligger nära vad Lpfö-98/10 (Utbildningsdepartementet, s 6) skriver, ”de vuxna ska ge barnen stöd i att utveckla tillit och självförtroende. Barnens nyfikenhet, företagsamhet och intressen ska uppmuntras och deras vilja och lust att lära ska stimuleras”. Pramling Samuelsson & Sheridan (2003) hävdar vidare att man skall förstå att barn har ett eget sätt att erfara och förstå världen och av den vuxne krävs det att man ger barnen en rätt att yttra sig och att man tar deras åsikter på allvar. Om man använder sig av Wengers begrepp praxisgemenskap (hämtad i Dysthe, 2003) och ser på situationerna på förskoleavdelningen Stjärnan som en form av praxisgemenskap, kan jag se att deltagarna har ett gemensamt språk och ett gemensamt engagemang. Pedagogerna på Stjärnan föreföll lyssna till det barnen sade och de verkade ta tillvara på deras åsikter.

Även i situationen Projektarbete anser jag att pedagogerna visar en stor tilltro till barnets kompetens. Även om temat, ramarna för, projektarbetet bestäms av pedagogerna är det barnen som utvecklar projektet och för det framåt. I pre-project får barnen pröva nya aktiviteter, vilket pedagogerna gör för att vidga deras erfarenhetsvärld. Genom att pedagogerna ”matade” barnen med aktiviteter att prova på under både den vardagliga verksamheten och under tiden före projektarbetet, fick barnen en chans att testa och sedan utvärdera de aktiviteter de provat på, vilket vidgade deras erfarenhetsvärld. I Lpfö-98/10 (Utbildningsdepartementet, Lpfö-98/10, s 6-7) står det att ”verksamheten ska utgå från barnens erfarenhetsvärld, intressen, motivation och drivkraft att söka kunskap”. I Stjärnans projektarbete ingick de delar som beskrivs i Lpfö-98/10. Projektet var baserat på barnens intressen, barnen fick själva bestämma vad de skulle göra i sina respektive grupper, barnen fick prova på sina idéer och genom att pedagogen hela tiden samtalade med barnen och tog tillvara på deras initiativ och idéer, gav pedagogen barnen en möjlighet att utöva inflytande över sin vardag. I ett temaarbetat arbetssätt kan olika ämnen och metoder integrera med varandra. I projektet *Hur möter barn vär(l)den genom de estetiska uttrycksformerna?* ingick matematik, teknik, konstruktion, språk, socialt samspel, skapande, samtal och så vidare. Med tanke på att varje grupp

utformade sitt projekt olika fanns det hela tiden ett varierat arbetssätt hos pedagogerna för att kunna möta varje barn just där och då. På så sätt bjuder pedagogerna på Stjärnan in barnen för att berätta om deras erfarenhetsvärldar och de tillskriver barnen en delaktighet i den praxisgemenskap som råder på förskolan. Projektet skapas i samspel mellan pedagoger och barn, där pedagogerna samtalar med barnen för att skapa ett ömsesidigt engagemang och ett meningsfullt sammanhang.

Också i Förskolans miljö visar pedagogerna en tilltro till barnet som kompetent då barnen får tillgång till det material som finns på förskolan, materialet står i barnens höjd och barnen får lära sig att ta ansvar för förskolans miljö. I exemplet Sofia berättar om, hur barnen använder ateljén, visar pedagogerna en stor tilltro till barnen, de anser att barnen är kompetenta nog att hantera allt material som finns att arbeta med i ateljén. Att de tidigt låtit barnen ha tillgång till materialet, redan från småbarnsavdelningen, har gjort att barnen lärt sig hantera det. Det visade barnen även för mig då de alla var aktiva i städningen, både av leken på hemvisten och i piazzan och i aktiviteter under projektarbetet. Under mina observationer såg jag hur barnen fick använda allt material på förskolan i sitt projektarbete, att det inte fanns några begränsningar i vad barnen fick och inte fick göra under förutsättning att det inte var skadligt för dem själva eller någon annan. Att den flytande färgen hamnade på både väggarna och på golvet under målningen av ”barnens bro” föreföll inte bekymra den pedagog som var ansvarig för aktiviteten utan hon städade bort det som barnen inte städat efteråt⁴.

Daniel Stern (Brodin & Hylander, 1997) menar att man skall se barnet som en kompetent individ, genom att tillåta barnet att utforska sin omvärld, med den vuxne som stöd, utvecklar barnet sin identitet. Genom att pedagogerna vägleder barnen till att känna ansvar för, vara delaktiga i och ha inflytande över, både de aktiviteter barnen är involverade i och i förskolans miljö är tilltron till barnens kompetens redan i fyraårsåldern stor. Ett arbete där pedagoger ser barn som kompetenta leder till att barnen kommer känna en självständighet, känna att de kan och de kommer våga prova på nya saker och på så sätt göras delaktiga i verksamheten.

8.2.2 Ett demokratiskt arbetssätt

I arbetet med barns delaktighet och inflytande föreföll pedagogerna på Stjärnan arbeta utefter de demokratiska principerna, därför har jag valt att i följande avsnitt diskutera detta arbetssätt.

I situationen Stationer tillämpade pedagogerna ett demokratiskt arbetssätt, barnen fick själva välja vilken station de ville vara på. I arbetet med att planera de olika stationerna tillfrågades barnen om vilka stationer som varit roligast och mest intressanta, vilket gjorde att de mest populära stationerna valdes ut. Detta är ett exempel på demokratiskt synsätt, stationerna valdes av barnen i både planeringsstadiet och i utförandet av dem.

I situationen Projektarbetet tillämpades ett demokratiskt arbetssätt på ett tydligt sätt. Pedagogerna arbetade med att synliggöra för barnen att man kan tycka olika, att alla människor inte tycker lika, men man måste försöka komma överens ändå. Doveborg & Pramling (1995) menar att de demokratiska värderingarna skall vara en del av vardagen och att man skall synliggöra olika perspektiv för barnen för att få barnen att reflektera över dem. I exemplet där Sofia hade en grupp barn som skulle enas om en färg på huset fanns det fem olika viljor och där ställde Sofia frågan till barnen om hur de skulle lösa den situationen. Sofia berättade vidare att barnen sade att de skulle rösta om det, den färg som fick flest röster vann och huset målades rosa.

Sofia synliggjorde för barnen att man inte alltid kan få som man vill, men man kan ändå kompromissa, därför vägledde hon barnen att se det ur andras perspektiv, hon hjälpte ”barnen att uppfatta värden i omvärlden ” (Doveborg & Pramling, 1995, s 52) när hon frågade om de

⁴ Detta var en aktivitet jag observerade under arbetet med Projektarbetet.

kunde tänka sig att måla dörren blå, för att ett barn egentligen ville ha hela huset blått. Genom att Sofia samtalade med barnen om de olika alternativen och lät barnen bestämma, synliggjorde hon för dem att man kan kommunicera med varandra trots att man tycker olika, och att det är helt okej att inte tycka likadant, vilket är en egenskap som kännetecknas av empati. På så sätt gavs alla barn i gruppen inflytande över aktiviteten och de gjordes alla delaktiga. Wenger (Dysthe, 2003, s 63) menar att man genom att lära sig tillsammans, genom ”att vara engagerad och bidra till praxisgemenskapen”, sker också det individuella lärandet eller den individuella utvecklingen.

I Förskolans miljö är det demokratiska arbetssättet inte lika tydligt, eller synligt för mig som observatör, som i de övriga situationerna. Barnen ges, mestadels, ett informellt inflytande över miljön. Pedagogerna menade att barnens erfarenhetsvärld är begränsad, vilket gör att de inte kan berätta om sådant de ännu inte vet något om. I arbetet med förskolans miljö förefall pedagogerna observera vad barnen är intresserade av och därefter utmana barnen i deras intressen. Ett demokratiskt perspektiv på arbetet med förskolans miljö skulle jag vilja säga är att pedagogerna lär barnen att hantera det material som finns, vilket även innebär att de leksaker och ytor som finns skall delas tillsammans med den övriga barngruppen och personalen på förskolan. Detta kan innebära att lära sig att vänta på sin tur, som en pedagog beskrev det, delaktighet handlar inte om att man får göra allt precis när som helst.

8.2.3 Dokumentation i förskolan

En viktig del i arbetet med barns delaktighet och inflytande ansåg pedagogerna på Stjärnan var att dokumentera verksamheten. Därför kommer jag i följande text att diskutera dokumentation i förskolan.

Pedagogerna på Stjärnan arbetade aktivt med att ta reda på vad barnen anser om de olika aktiviteterna som de arbetade med, både i Stationer, Projektarbete och i Förskolans miljö. Genom att observera och dokumentera fick de underlag för att reflektera över den verksamhet de haft och skall ha. Sofia hävdade i intervjun att det är ofta när dokumentationen och reflektionen som inte fungerat som det praktiska arbetet stagnerar och känns hopplöst. Hon berättade om ett tidigare projekt där de till slut nådde en punkt de inte kom vidare från. Samtidigt menar Sofia att ”tanken är ju att reflektionen som man har med hjälp av barnen och de vuxna så ska du föra projektet framåt” (Personlig kommunikation, november 2011). Jag fick ta del av ett tidigare projekt där arbetet handlade om bokstäver och alla grupper skulle göra en bok. Barnen hade skapat en bok om det ämne de själva valt och pedagogerna hade i sin tur skapat en bok som dokumenterade och reflekterade över barnens arbete med sina böcker så på sätt och vis fanns böckerna i två upplagor, en pedagogiskt dokumenterande och en som ett resultat av projektarbetet.

En vanlig uppfattning bland pedagoger jag stött på ute på förskolor är att dokumentationen stjäl tid från barngruppen, man måste gå iväg och skriva eller dyligt. Sofia menar att den tiden finns, bara man är engagerad i att finna den.

Lenz Taguchi & Åberg (2005) menar att arbetet med dokumentation har fördjupat deras kunskaper om barnens uppfattningar av verksamheten och även synliggjort idéer som inte existerade förut. Författarna menar att förut tog de hand om barnen och gav barnen en omsorg, idag ser de barnen på ett nytt sätt, barnens perspektiv har tagit överhanden och frågan för vem vi gör vad i verksamheten är mer närvarande än förut. Arbetet med att inkludera barnen i dokumentationen är ett sätt att göra dem delaktiga i bland annat utvärderingen av verksamheten. Om barnen ges inflytande över vad som skall dokumenteras synliggör man det barnen anser är viktigt, det ger barnen inflytande över verksamheten.

8.2.4 Sammanfattande diskussion

En fråga som varit med mig under hela arbetets gång, från början när jag läste i litteraturen, under fältstudien och i bearbetningen av resultatet, är hur skall man arbeta för att barnen skall känna att de är delaktiga och att de har inflytande över sin vardag? Det förefaller finnas olika sätt att involvera barnen på förskolan i den pedagogiska verksamheten, dokumentation av olika slag, reflektion och planering tillsammans med barnen för att nämna de som varit aktuella i denna studie. Arbetet med delaktighet känns komplext och problematiken är tydligt beskriven i den litteratur jag tagit del av samt i de samtal jag haft med pedagogerna i studien. Barn har inte den erfarenhet som en vuxen har och deras värld är mer begränsad, hur lär man då ett barn att känna tilltro till sin egen förmåga och till att yttra sina åsikter?

Maktperspektivet gällande arbetet med delaktighet i förskolan kommer alltid att vara synligt då det handlar om relationen mellan barn och vuxen där den vuxne alltid kommer att ha det yttersta ansvaret och därmed blir den ytterst beslutsfattande personen. Om en vuxen säger på ett sätt, hur skall barnen kunna utöva inflytande, ha makten att påverka det beslutet? Det kan även diskuteras om arbetssättet på förskolan alltid är demokratiskt? Till exempel med en tvååring som absolut inte vill klä på sig och gå ut på gården och ändå blir påtvingad kläder och satt på gården, är detta ett demokratiskt arbetssätt? Fick barnet föra fram sin åsikt, vilken i detta exemplifierande fall var att han/hon inte ville gå ut, eller är denna situation ett exempel på arbetssätt som inte är demokratiskt vilket innebär att barnet inte är delaktig i verksamheten? Det är i slutändan pedagogerna som sätter ramarna för hur verksamheten på förskolan skall se ut vilket innebär att det är pedagogerna som till sist bestämmer. Att barn har rätt att utöva inflytande och göras delaktiga i utformandet betyder inte att det alltid är så. Den som bestämmer vad som är rätt och fel är de vuxna i förskolan vilket skulle kunna innebära att barnen kan i praktiken endast föra fram önskemål. Ytterligare en aspekt av detta resonemang är att vuxna i sådana fall antingen ska godkänna eller förkasta önskemålen från barnen. Om ett barn kommer med ett förslag som skulle innebära höga ljud och en stökig miljö, till exempel en tafattlek inomhus, kanske detta accepteras av en pedagog men av en annan inte. Skillnaden mellan vad som är tillåtet och inte från pedagogers sida skiljer sig säkerligen åt mellan olika förskolor. Jag anser att det på förskolan krävs tydliga ramar som barnen får förhålla sig till, men att det inom dessa ramar skall finnas utrymme för barnen att vara delaktiga och utöva inflytande över verksamheten, och därför är ett tydligt beslutsfattande viktigt hos pedagogerna.

I arbetet med delaktighet och inflytande är det av viktigt att vi tillskriver barnen den kompetensen, det självförtroendet som krävs för att våga påverka. Detta bekräftar vad Doveborg & Pramling (1995) och Johansson (2003) tar upp i sina studier. För att arbetet med barns delaktighet och inflytande skall bli en naturlig del av den vardagliga verksamheten måste pedagogerna i förskolan synliggöra sitt arbetssätt och sin barnsyn för att kunna reflektera över den egna praktiken. Detta är i Lpfö-98/10 (Utbildningsdepartementet) ett tydligt uppdrag för förskolläraren och arbetslaget i förskolan. Inom den sociokulturella teorin är det centrala att man lär sig tillsammans, kunskap konstrueras mellan oss människor och sker inte enbart individuellt, gruppen har en stor betydelse för lärandet. Viktiga begrepp är kommunikation, samspel och språk. Genom att barnen lär sig att kommunicera och samspela med varandra lär de sig även att se världen ur andras perspektiv vilket leder in på vad Kinge (2000) menar att empati handlar om, att kunna förstå en annan människas tankar och känslor. I arbeten med barn, i arbetet med alla människor, är kommunikation och förmåga till samspel en betydande faktor. Kommunikation är något som skapas mellan deltagarna och en dialog kan aldrig uppstå om man inte är öppen för vad motparten försöker förmedla och ge ett svar till denne. Genom att pedagogerna samspelar tillsammans med barnen blir barnen delaktiga och får utöva inflytande i de situationer som äger rum i förskolans verksamhet. I Lpfö-98/10 (Utbildningsdepartementet, 2010) ges ett tydligt uppdrag gällande barns inflytande och delaktighet, det skall förekomma i verksamheten. Dock är frågan hur barns delaktighet och

inflytande skall te sig i den praktiska verksamheten. Det har skrivits mängder av litteratur om hur barn skall bli delaktiga i förskolans verksamhet och det har forskats kring hur de är delaktiga. Men varje barngrupp är, varje arbetslag är, annorlunda från det första så hur skall man göra? Det finns ingen färdig mall för hur man skall lägga upp den pedagogiska verksamheten.

I denna studie blev barnen delaktiga och utövade inflytande i de situationer jag beskrivit i avsnitt 7. *Resultat*: Stationer, Projektarbete och Förskolans miljö. De situationer där barn är delaktiga och utövar inflytande skiljer sig säkerligen åt beroende på i vilken grupp man befinner sig i, beroende på barnens ålder, arbetslagets inställning och så vidare. Denna studie visar på tre situationer där pedagogerna gjorde barnen delaktiga och gav dem inflytande över situationen. I sin tur visade min tolkning av dessa situationer att det finns vissa förutsättningar för att barns delaktighet och inflytande i verksamheten ska äga rum. Men det finns många faktorer som spelar in när man arbetar med olika grupper av människor. Genom arbetet med denna studie har jag dock fått bekräftat, genom både min fältstudie, den litteratur jag tagit del av och de teorier jag lutar mig mot, är att tron på barnet som kompetent är en förutsättning för att man skall tillskriva barnen en rätt att yttra sig. Så länge man inte ger barnen rätt att yttra sig och tar deras yttrande på allvar kommer det inte att vara tal om något inflytande eller delaktighet från barnen i förskolan.

8.2.5 Förslag till vidare forskning

Uppdraget att involvera barnen i förskolans verksamhet, göra dem delaktiga och ge dem inflytande, är tydligt i Lpfö-98/10 (Utbildningsdepartementet, 2010). Att därför studera hur fler förskolor arbetar med att införliva dessa begrepp i verksamheten är intressant, då det säkerligen finns många arbetssätt och metoder för att ytterligare exemplifiera detta arbete.

En förutsättning för arbetet med barns delaktighet och inflytande över verksamheten är, enligt min studie, att se barnet som kompetent. Att studera hur förhållandet mellan pedagog och barn ter sig på förskolan skulle vara intressant, då man ur dessa studier skulle kunna urskilja hur pedagogers barnsyn påverkar verksamhetens innehåll.

Referenslista

- Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj. (1994). *Tolkning och reflektion – vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersen, Ib. (1998). *Den uppenbara verkligheten. Val av samhällsvetenskaplig metod* (Sten Andersson & Lars Lindkvist övers.). Lund: Studentlitteratur.
- Barnkonventionen. *FN:s Konvention om barnets rättigheter*. Hämtad från <http://unicef.se/barnkonventionen>
- Björkman, Karin. Perspektiv på pedagogiska miljöer. (2004). I *Förskolans pedagogiska rum* Nr 6 Temaserie (ss 28-37), Tidningen Förskolan, Stockholm: Lärarförbundets förlag.
- Brodin, Marianne & Hylander, Ingrid. (1997). *Att bli sig själv. Daniel Sterns teori i förskolans vardag*. Stockholm. Liber.
- Doverborg, Elisabet & Pramling, Ingrid. (1995). *Mångfaldens pedagogiska möjligheter*. Stockholm: Liber.
- Dysthe, Olga. (Red.). (2003). *Dialog, samspel och lärande*. (9:e uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Eliasson, Tina. (2010). *Att bli tagen på allvar. Exempel på barns och ungas inflytande*. Göteborg: Elanders.
- Eriksson Flood, Malin. (2010). *Barns inflytande – Exempel från praktiken om barns delaktighet i förskolan*. Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet.
- Esaiasson, Peter. Gilljam, Mikael. Oscarsson, Henrik. & Wängnerud, Lena. (2003). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts.
- Fangen, Katrine. (2005). *Deltagande observation* (Harald Nordli övers.). Malmö: Liber. (Original publicerat 2004)
- Folke-Fichtelius, Maria & Lundahl, Christian. (Red.). (2010). *Bedömning i och av skolan – praktik, principer, politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Hughes, John. King, Val. Rodden, Tom & Andersen, Hans. (1995). *The Role of Ethnography in Interactive Systems Design*. CSCW Research Centre Computing and Sociology Departments Lancaster University Lancaster LA1 4YR. U.K.
- Johansson, Eva. (2003). *Möten för lärande. Pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan*. Stockholm: Skolverket.
- Kinge, Emilie. (2000). *Empati hos vuxna som möter barn med särskilda behov* (Inger Lindelöfs övers.). Lund: Studentlitteratur. (Original publicerat 1999)
- Kullberg, Birgitta. (2004). *Etnografi i klassrummet*. (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Lenz Taguchi, Hillevi & Åberg, Ann. (2005). *Lyssnandets pedagogik – etik och demokrati i pedagogiskt arbete*. Stockholm: Liber.
- Pramling Samuelsson, Ingrid & Sheridan, Sonja. (2003). Delaktighet som värdering och pedagogik. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8 (nr 1-2), 70-84.
- Pramling Samuelsson, Ingrid. Sheridan, Sonja & Williams, Pia. (2000). *Barns samlärande – En forskningsöversikt*. Kalmar: Liber.
- Reggio Emilia institutet, Stockholm. <http://www.reggioemilia.se/>

- Ryen, Anne. (2004). *Kvalitativ intervju – från vetenskapsteori till fältstudier* (Sven-Erik Thorell övers.). Malmö: Liber. (Original publicerat 2004)
- Skolverket. (2000). *Med demokrati som uppdrag – En temabild om värdegrunden*. Skolverket. Rapport 00:577.
- Skolverket. (2010). *Stödja och styra. Om bedömning av yngre barn*. ISBN: 978-91-86529-23-9 <http://www.skolverket.se>
- Utbildningsdepartementet. *Läroplanen för förskolan, Lpfö-98*. <http://www.skolverket.se>
- Utbildningsdepartementet. *Läroplan för förskolan, Lpfö-98/10*. <http://www.skolverket.se>
- Utbildningsdepartementet. *Skollagen*. SFS nr: 2010:800. <http://www.skolverket.se>

Bilagor

Bilaga 1. Information till pedagogerna

Jag heter Linda Karlsson och som utbildar mig till lärare vid Göteborgs Universitet. Jag skall nu skriva den avslutande uppgiften inom lärarutbildningen som är mitt examensarbete och som ger mig min lärarbehörighet. Arbetet motsvarar 10 veckors heltidsstudier och skall vara klart i januari 2012. Examensarbetets syfte är att synliggöra hur pedagoger arbetar med barns inflytande och delaktighet i den vardagliga verksamheten på förskolan. För att kunna synliggöra hur ni arbetar med barns delaktighet kommer jag att genomföra deltagande observationer under några tillfällen på er avdelning. Efter observationerna kommer jag att intervjua arbetslaget där frågornas karaktär baseras på det jag observerat. Den metod jag använder mig av har inspirerats av etnografisk forskningsmetod vilken i korthet innebär att man analyserar och tolkar resultat med hjälp av det man både sett och hört.

Deltagandet i studien är helt frivilligt. De platser och personer som förekommer i studien kommer att anonymiseras och aldrig nämnas vid dess riktiga namn i rapporten om inte ni ger mig ert samtycke till detta.

Har ni ytterligare frågor ber jag er kontakta mig på nedanstående adress eller telefonnummer.

Med vänliga hälsningar,

Linda Karlsson

Tel. 073 – XXX XX XX

Mail. linda.burkards@gmail.com

Handledare för mitt arbete är Marie Heimersson, Institutionen för pedagogik och specialpedagogik. marie.heimersson@ped.gu.se

Kursansvarig är Daniel Seldén, Sociologiska institutionen. daniel.selden@sociology.gu.se